

FILM

Mingi seletamatu tusk, õieti hirm oli mind haaranud. Võib-olla hirm selle võõra linna, tema võõralt punakaskollaste krohvseintega kastmajade, tema vaevalt hingitsevate pärnadega bulvarite ees, hirm lihtsalt, võib-olla õhtu ees, selles harjumatult kollases linnas, majade vahelt pilkuva loojuva päikesega. Ehk surmahirm koguni, kartus maha kukkuda ja jääda, nende majade vahele, hingitsevate pärnade alla, või sattuda valgeks lubjatud seintega haiglasse, sinna raudaia taha, millest mind totter juhusega oli päeval mööda viinud. Surmahirm võib-olla tõesti, ma ei tea.

Tean ainult, et arusaamatu ängistus võttis mind õhtul võimust. Ärevus, kui selgus, et võimatu on ära sõita. Ärevus, mida ma ei suutnudki maha suruda, mis kihutas mind mööda linna, et pääseda neilt tontlikelt bulvaritelt, et leida puumajade linnaosa; aga kas seda ei olnudki või ei olnud must otsijat — ma ei leidnud.

Nii joostes sattusin kino juurde, ja kuigi see koht, lai liivaseks tallatud künkaletõusev muruplats, mille keskel, musta asfaldisõõriga eraldatult, seisis päikesest hõõguv, otsekui jumalatest mahajäetud pühakoda, kinohoone, oli kaugel sellest, et mu erutust vaigistada, läksin ma üllataval kombel ometi sinna sisse. Kindlasti ei mõtelnud ma kinno minna, aga seal oli saba, mitte pikk, aga ta oli, ma haarasin temast kui õlekõrrest. Seisin järjekorda, inimesi tuli mu selja taha, ostsin pileti ja nägin, et viie minuti pärast algab seanss.

Astusin veel kord uksest välja, tahtsin ehk ära minna, kuid pilt kino ette kokkujooksvatest bulvaritest ütles mulle, et must pole enam üle muruplatsi minejat — vähemalt sellel päikeseloojangu tunnil, seepeärast pöörasin ringi ja läksin saali.

See oli suur pooltühi ruum, paberitükkidest ja päevalilleseemnetest ülepuistatud põranda ja inimestetropiga kusagil saali keskel. Võib-olla oli see hämarus, võib-olla eriline vaevalt-vaevalt tuttav kinolõhn,

mis mulle rahustavalt mõjus. Istusin kõigist eemale saali paremasse serva seina äärde.

Kuid enne kui ma istuda jõudsin, läks saal korraga heledaks, nägin kõrgeid valgeid krohvseinu, muusika pööras kriiskavalt mängima ja kogu leevendus kadus, tõusin, et ära minna, aga just siis istus üks ülestõstetud kraega sonimütsis mees mu ritta ja pani taganemistee kinni.

Õnneks läks saal otsekohe pimedaks — algas ringvaade.

*

Lai ühetooniline, töotavalt tumesinine ekraan, mis kuulutas seansi algust, viis mu silmapilkselt endisest seletamatust hirmuärevusest uude, veel raskemini seletatavasse ootusärevusse. Kusagilt sügavusest, otsekui trompetipurtsatustest tõugatuna paiskusid linale kollased tähed:

ОБСЕРВАТОРИЯ

Siis:

Отто Моргенрот

Tagantjärele mõeldes tundub mulle kogu filmi muusika koosnevaniagi vaid algul neistsamust, kord teravaist, kord vähe pehmemaist trompetiprahvakuist, hiljem tollest võbisevast raadiolampide undamisest, mis balansseeris kusagil ultrahelis kuulmisläve piiril ja mis sellisena, otsekui foonina, kogu aeg kohal oli ja isegi kuuldamatuna, kuidagi nagu terve kehaga tajutavana tundus ning mis filmi lõpus madalaks korinaks alla vajus.

Siis kadus tumesinine taust, kuldsed tähed, kõik oli hetkeks absoluutselt pime ja absoluutselt vaikne, kuni trompet uuesti läbilõikavalt kisendas ja ekraan, justkui poleks pilt fokuseeritud, segiläbi punaseid ja kollaseid plekke täis kargas, ka see kestis ainult hetke, trompetihääle kõrvuskumisemise aja, siis oli kogu ekraan roheline, kõik oli hästi näha, oli näha sood — linnulennult.

Ma ei või pead anda, et trikk pimedusega oli ehtne, ta võis ka masinaruumi rike olla, aga ma ei saa lahti tundest, täiesti võimatust valekujutlusest, nagu oleks ekraan olnud sel hetkel kuidagi eriti, lausa imevalt must, nagu olnuks see mingil viisil «kunstlikult tehtud» ja nagu pidanuksin ma rikke korral ilmtingimata ekraani valget kuma nägema.

Tükk aega jooksis pilt üle kahvatorohelise kõrkjavälja, otsekui soovides näidata selle ühtlase ja muutumatult üksluise lagendiku ääretust.

Siis ronis vaatepunkt kuhugi päris kõrgele ning otsis välja ühe vaevaltmärgatava liikuva punkti. Need olid kakskümmend üks meest, kes sammusid taevaranna äärel kahvatava päikese suunas.

Kes need kakskümmend üks meest olid, kust nad tulid ja kuhu nende tee läks, see ei selgunudki mulle ega vist teistelegi. Nad olid relvastatud püsside ja revolvratega; paunad seljas ja riided räbalais — niiviisi, tummadena, habemeisse kasvanuina, päikesest kõrbenuina, silmikissitavaina, komistavaina pilliroojuurtel, tammusid nad üle õõtsuva vesise pinna; läbi kahvatuohelise rinnuni heina, päikesest märgitud teed mööda, ainult neile (aga võib-olla isegi mitte neile) teada oleva sihi poole.

Pilt näitas neid kord eest, kord tagant, hommikul, õhtul, keskpäeval; keskpäeval, hommikul, õhtul. Vahel nad istusid, siis, kui oli kuivem koht, sõid midagi oma kottidest ning rüüpasid peoga vett peale. Nad ei rääkinud peaaegu üldse.

Kaks kuju eraldus sellest peaaegu ühesuguste meeste trobikonnast. Kaks, Esimene ja Viimane — niisuguses järjekorras nad läksid (nimed olen unustanud). Ülejäänud kõndisid, komistasid, istusid, sõid — tuimalt nagu automaadid. Nähtavasti ei mõelnud nad enam midagi, liikumatul pilgul tuiutasid nad eeskäija kuklasse või jalgade ette maha.

Juba algul hakkasid need kaks mulle silma — kaamera peatus neil pikemalt kui teistel, nende näod olid rõhutatult tüübipuhtad ja vastandlikud. Pealegi tundusid nende horisondil ekslevate pilkudega ilmed sellel kissitavate maskide taustal ainukeste elavatena, veelmõteteks-võimelistena, veel-mitte-lootust-kaotanutena, veel-sihi-poole-rühkivatena.

Istumised toimusid spontaanselt, oli kuiva kohta (seda oli harva), istuti, edasi liiguti, kui üks neist kahest püsti tõusis ja teine seda aktsepteeris, mis aga, ja see selgus õige pea, ei juhtunud kunagi ilma pikema, otsekui kaalutletud viivitusega.

Üksteisest möödajooksvad pilgud (nad ei vaadanud kunagi üksteisele otsa) rääkisid rohkematki. Vana vaen — võitlus esikoha pärast, mille soo oli maha muserdanud, mõttetuks muutnud, vana vaen kusagilt salga õitseajast, ajast, mil bande oli, mis ta olema pidi, ja tegi, mis ta tegema pidi, sellest ajast, kui need kaks teda, aga võibolla suurematki — need siin võisid olla vaid jäänused — juhtisid, tema juhtimise ja meeskonna tunnustuse pärast võitlesid, seesama, nüüd juba mõttetu ja allasurutud vaen leidis pilkudes, aga ka demonstratiivsetes viivitustes omale väljapääsu ja võimaluse näitamiseks, et ta on olemas.

*

Siis oli maastik muutunud, neid oli nüüd kakskümmend — üks puudus, nad olid jõudnud pruunile, punaselaigulisele, sama ääretule kui endine kõrkjaväli soolagendikule kõverate mändide, taevarannal rippuva päikese ja taamal mustendavate soolaugastega.

Puuduv oli uppunud; nad oleksid saanud ta välja tõmmata, tolle kahekümne esimese, kui ainult vana vaen poleks kasutanud juhust ja uppuja kahele liidrile vägikaikaks välja pakkunud. Nad

oleksid ta päästnud, kui ülejäänud oleksid suutnud oma tardumusest üles ärgata. Ta isegi oleks ehk välja tulnud, kui tema, uppuja päikesest segasekskõetud ajus oleks vilksatanud arusaamine olukorrast. Aga see vilksatas alles siis, kui lõug puudutas soomuda. Ning siis alles, pärast esimest röögatust, ärkasid ka teised. Viimase karjumisega paiskus muda musta joana vastu õhtuvioletset taevast. Üks käsi jäi välja küünitama.

Aga seda ei pannud enam keegi tähele, sest nüüd, just sellel silmapilgul, asetus päike sellele ainsale võimalikule positsioonile, kust ta kiired, peegeldunud tagasi ühelt kaugelt punktilt, heitsid oma teravad vastuhelgid neile näkku.

See oli nüüd ka viimane trompetiröögatus, mille saatel vaatepunkt üles viskus, kogu soo haaras ja selles kümme-kond helkivat punkti üles leidis.

*

Siitpeale kuni lõpustseenini toimus kogu tegevus observatooriumis.

Esimene kaader soosaarest tõi nähtavale kaks punast, elegantselt väljavenitatud madalat telliskivihoonet valgete aknaraamide ja ustega, terrassi ja lilledega, silmipimestavalt roheline muru kollaste teeradadega — taamal sügavsinise taeva taustal hõbedased kuplid.

Kontrast eelmise õudse võitu stseeni süngeltpruunja fooniga oli nii terav, et saali keskelt, tropist, kuuldus varjamatuid imetlusohkeid. Vaatepunkt kruvis ennast veelgi kõrgemale ja aeg võttis sisse oma endise koha.

See oli tähetorn keset sood, suur ristikujuline kupliga hoone kõrgus keset saart ja vaatas oma peasissekäiguga horisondi taha vajuvasse päikesse. Seitse või kaheksa minaretitaolist kupliga paviljoni seisis temast paremal, vasakul nood nimetatud madalad elumajad terrassidega ja valge laohoone. Peahoone ees, peatee kõrval — hiigelkauss varda otsas — raadioteleskoop. Ja kõik. Ümberringi soo — pruun, mustade laugastega.

Peatee ei viinud kuhugi. Laialt ja uhkelt algas ta trepi eest, lõikus julgelt märke, jättes kahele poole kõrged kaldad, jooksis kuni punkrini ja lõppes. Paar liiva- ja kivihunnikut, losu raudtalasid, üks poolenisti sohu vajunud taevasse küünitav riistapuu, siis sookailud, kõverad männid ja kauged laukad — kuni punase silmapiirini.

Observatoorium pidas ühendust maailmaga ilmselt helikopterite abil.

Vaevalt olime selle teatavaks võtnud, kui meile näidatigi juba astronoomide. Valgetes kitlites seisis nad raadioteleskoobi all ja punkri ümber: laohoonest peahooneni, kõigil kollastel teeradadel, sisenemas ja väljumas paviljonidest, peahoone ja elumajade ees, koridorides ja kabinetides — jooksmas, istumas, kirjutamas, mõõdmas, aparate kruvimas, juhtmeid tinutamas, vaidlemas ja vaikimas, rääkimas ja

kuulamas. Suures mõõteriistade saalis ja arvutuskeskuses. Ruumid puhtad ja valged, aparaatide elegantne disain. Raadiolambid ja ekraanid rohekalt vilkumas. Juhtmed — kõigis vikerkaarevärvides — käänlemas, keerlemas, vingerdamas, kokku mähkumas ja lahti hargnemas. Mehed, energilised, süvenenud, intelligentsed, asjalikud, vilunud.

Kogu see revüü jooksis meie silmade eest mööda — kiirelt, sujuvalt ja hääletult. Esimeseks muljeks.

Observatoorium ootas kosmilist katastroofi.

Muu ei olnud oluline ja muust ka ei räägitud — miks oli tähetorn ehitatud sohu, miks oli ehitus pooleli jäänud, tee peahoone eest lõpetamata. Kuidas liikusid maailmaga ühendust pidavad helikopterid.

Ainsatki helikopterit me ei näinud.

Katastroofist endast räägiti palju, aga ikka nii, et võhik ei pääsenud asja tuumani. Jutt käis erialastes terminites, valemite juurde, mida sikerdati piimjatele tahvlitele või projekteeriti ekraanidele, ikka ühe ja sama kindla sihiga — muserdada ja hirmutada lihtsat vaatajat. Raske oli hinnata sedagi, kas kogu lugu oli puhas fantaasia või oli selle taga mingisugune reaalne võimalus, kosmosesüsteemide tegelikud situatsioonid ja pinged. Vähesed sõnad, mis jäid mulle meelde: kollaps, täielik annihilatsioon, kriitiline punkt, ebastabiilne faas etc, etc, etc.

Samal ajal kui rābaldunud ja kõrbenud bande pisitillukese roomajana komberdas üle kõnnumaa tähetorni poole, lauldi siin ülemlaulu suurele teadusele.

Õhtul koondus tegevus paviljonidesse. Kupliavadest kiirgas kollakat valgust — pikksilmad suunatud ühte taevalaotuse kindlasse punkti.

Hommikuks oli bande kohal.

Aga juba päikesetõusust alates — näis nagu poleks astronoomid maganudki — kalibreeriti suures aparaadisaalis mõõteriistu. Siin valitses kiilaspäine laborijuhataja, siia pidi kokku jooksuma kogu informatsioon, siin pidi sündima kosmilise katastroofi maine ümberkehastus — viiekümne või isegi saja üks-ühe otsa laotud kineskoobi ekraanil.

Arvutuskeskusest, mis asus kusagil peahoone teises servas, kanti sületäite viisi täissälgitud paberirulle kabinetti, mille massiivse laua taga kõhutas ebatavaliselt lihav täheteadlane. Paberid pilluti laua kõrvale põrandale hunnikusse, laua otsas istus neli süvenenud meest, kes võitlesid meeleheitlikult pealetuleva andmetulvaga, pildudes juba läbivaadatud paberirullid sinnasamma kõrvale, teise hunnikusse.

Sealsamas, ebatavaliselt lihava astronoomi selja taga tahvlite juures, mis kujutas endast üles-alla liikuvate plaatide hästi tasakaalustatud dünaamilist süsteemi, möllas teine trobikond, joonistades tahvlitele mitmesuguste veidrate kujudega kõverateparvi, saades selleks andmeid laua juurest või nurgast, kuvari juures istuvatelt matemaatikutelt. Tahvlitel ei olnud ruutsentimeetritki täiskirjutamata pinda.

kõveratest vaba ruumi täitsid valemid, mida aeg-ajalt (koos joontega) maha pühiti ja uutega asendati. Oli midagi nendes kõverates ja valemites, mis seltskonnale, peamiselt ebatavaliselt lihavale astronoomile, peavalu sünnitas.

Aga ka teine partei oli koos. Nemas arvutuskeskusega sidet ei pidanud, need olid kaks küürakat punaselt valgustatud koopas, kes rehkendasid, pead vastamisi, kitsa laua taga. Punane valgus oli aga mõeldud klaasist usja aparaadi tarvis, mida siinsamas teise laua taga kokku monteeriti.

Küürakad ei pööranud aparaadile tähelepanu, vahetasid omavahel täiskirjutatud paberilehti, vaatasid üksteisele tähendusrikkalt otsa. Siin mõisteti teineteist poolelt sõnalt. Seegi pool oli vaatajale peaaegu täiesti arusaamatu.

Siin oli vaikne, punane ja rahulik. Kuid näiliselt.

Selle-eest sagiti seda energilisemalt soosaare kõigil kollastel radadel.

Õhus oli pinget, miski ei klappinud, mingid jõud mängisid üksteisele vastu.

Bande saabumine asula territooriumile astronoomidele vähimatki mõju ei avaldanud. Kummalisel viisil ei tekkinud kahe koosluse vahel kõige pealiskaudsemaidki kontakte. Kõik katsed neid luua nurjusid. Need veidrad tühjajooksvad kokkupuuted (bande oli jagunenud gruppideks), veel veidramad tummad möödakäimised sünnitasid aegamööda mulje hullumajast:

Viimane (möödakahutavale astronoomile): Üks küsimus, sõber, kuhu see tee (peatee) viib?

Astronoom: Mis tee?

V: Seesama.

A: Loendaja juurde või?

V: Seesama siin, sõber.

A: Loendaja juurde?

V: Mis loendaja?

Astronoom, pomisedes midagi arusaamatut, kehitab õlgu, vaatab kella, siis pabereid oma käes, tõmbab suu kahetsevalt viltu ja läheb.

Või see:

Kolm bandiiti seisavad laohoone lävel. Üks pärani — pikk valge, paljude külgustega koridor. Bande seisab ja kõhkleb, kuni üks neist sõandab astuda sisse, jääb kuulatama, aga juba käibki uks ja valges kitlis astronoom tuleb sõnatult talle peale. Bandiit ei jõua kõrvale astuda, tulija on ta juures, *pardon*, ütleb ta, lükkab mehe maheda liigutusega kõrvale ja kaob.

Ülejäänud kohtumised ei erinenud kirjeldatuist millegi olulise poolest ja hommikused sündmused soosaarel piirdusidki selle unenäotolise paraadiga.

Kell kaksteist (täpselt — meile näidati kella) fikseeris kaamera paljutähendavalt päikese asendi (seda tegi ta nüüdsest peale iga

tingliku tunni tagant) ja tegevus hakkas selgelt välja kujunema, võttes otsustava ja ootamatu iseloomu.

Ootusekohaselt pidi bande uuesti kokku saama toidumoonalaos ja saigi. Ükshaaval või paariviisi jõudsid nad sinna, ettevaatlikult ja kõheldes nad tulid, näpp päästikul ja silmad valvsalt kilamas, kuid vaatepildi ülevus — laeni kõrguvad kirendavad konservipurkide püramiidid — haaras nad oma lummusse.

Ootusekohaselt pidi sündima esimene katastroof siin ja sündiski. Konservipüramiidid — see oli uus aspekt, tähendas uuesti elu ja tegutsemist, käskimist ja käsutäitmist, võimu ja allumist. Konservipurgid tähendasid uut algust. Seepärast pidi just siin välja mängitama otsustav kaart.

Kumb tulistas esimesena, ei tea, kuid pole oluline. Pooled jagunesid absoluutselt juhuslikult — kes lähemal oli, jäi lähema poolele. Vaba valik, sümpaatia või antipaatia, kaalutlus ja võiduansside hinnang, kõik jäi ära. Tulistati ja tulistati vastu. Kaks, kes sõid ühest purgist, hüppasid esimeste laskude ajal vastassuunas ja olid surmavaenlased.

Kuna need, kes hõivasid ukse, püüdsid oma jõududega sissejäänuid akna kaudu haarata, olid viimased sunnitud vastuhaarde tegema, läbi akna välja ronima ja võitluse üle kogu mäe kandma.

Tulistati majade ja paviljonide tagant, laoruumi uks hoiti pideva tule all. Vastaspooled püüdsid üksteist sohu tõrjuda. Peagi tuli tarvidus otsustava strateegilise punkti järele, see oli peahoone kuppel, kust kogu saar oli püssikuuliga tabatav.

Ometi ei suutnud alanud tulistamine astronoomide tegevust oluliselt häirida. Eriti kuni tulistajad püüdsid neid nähtavasti mitte tabada (igaks juhuks). Muidugi jooksis nad nüüd oma kollastel tee-
radadel kiiremini ja tõmbasid aeg-ajalt, kuni mõni kuul üle pea vihis või plaksatades vastu seina jooksis, peab õlgade vahele, kuid iga hetk plahvatada ähvardav kosmiline katastroof ei andnud neile mahti ei oma tegevust katkestada ega tekkinud olukorda süveneda. Isegi paugutamine kuplisse viival peatrepil, peahoones endas ei saanud siin midagi muuta.

Lahingus oli hoogu, dünaamikat ja graatsiat. Mehed, kes päev tagasi tuimalt, päikesest lollistatuna mööda sood kooberdasid, näitasid täna õhtu poole revolvrivõitluse kõrgemat klassi. Kahe tunni pärast — kell kaks — oli sooserval juba kolm laipa.

Umbes samal ajal muutus aga astronoomide jutt, mis seni oli olnud täiesti arusaamatu, äkki üllatavalt lihtsaks ja ühemõtteliseks.

Umbes kell kaks tõmbas ebatavaliselt lihav astronoom oma kabinetis demonstriivselt kaks jämedat joont üle graafikute. Need ei klappinud. Kõik vaatasid vaikides üksteisele otsa. Väljast kostis summutatud püssipauke ja virnadest veerema pääsenud paberirullide kahin polnud vähem kõnekas kui meeste näoilmed.

Tardumuse katkestas ebatavaliselt lihav astronoom ise. Ta su-

mas üle paberirullidega kaetud põranda kabineti teise otsa, kirjutuslaua juurde, virutas jalahoobiga paar rulli lendu ja ütles:

«Kutsuge kõik kohale! Midagi peab tehtud saama! Muidu läheb käiku NENDE programm.»

Otsekohe oli pilt punases toas küürakate juures. NEMAD, kummargil üle arvutuste, viisid lõpule OMA programmi.

Paviljonidest jooksid valged, aeg-ajalt küüru tõmbuvad kujud üle võitlusvälja — «kõik» kogunesid ebatavaliselt lihava astronoomi kabinetti.

Vana graafik oli maha pühitud, alustati uut, töö läks edasi, ainult rahutus ja pinge olid kasvanud vähemalt kahekordseks.

Põhiküsimus oli selgelt püstitatud — Kelle Programm.

Nimbus oli kadunud, kõik, vaatamata valemitele, graafikutele, tumedatele terminitele, täiskritseldatud tahvlitele, sälgitud paberirullidele, instrumentidele ja aparaatidele, oli selge. Ülemlaul teadusele hakkas kordama lihtsat refrääni: Kelle Programm.

Katastroofi seletamine oli otsustav lüli pikas ja kurnavas sõjas autoriteedi ja juhtimise eest. Kes nüüd mängu maha magas, oli kaotanud. Kes nüüd võitis, oli võitnud. Kosmiline probleem taandus üldinimlikuks.

Film ületas võõrandumise staadiumi — algas uus faas, humanistlik.

Humanistliku faasi alguseks kattus taevas roheka kilega. Ainult järkjärguliselt kahvatuva päikese lähem ümbrus hoidis oma valduses haiglaselt violetset laiku. Hämarus.

Harimatut bandet oleks võinud haarata ebausklik hirm, kuid neil polnud selleks aega.

Tund enne loojangut oli taevas tõmbunud juba tumeroheliseks. Violetne kuma ümber kustunud päikese hõõgus verise silmana paar tolli üle horisondi. Kabinettides ja tööruumides süttis elektrivalgus.

Peahoone kuppel oli vallutatud. Neli Viimase meest vedeles trepiastmetel, kuid viies ja kuues olid üleval. Võit ei olnud veel käes, sest Viimane ise koos paari mehega oli surutud alla raualosu taha. Ometi kergendas torni vallutamine nende olukorda, sest vaatamata süvenevale hämarusele õnnestus tornivaldajail kaks piirajat kirbule võtta.

Umbes samal ajal lõpetati töö punases kabinettis. Küürakad võtsid oma paberid, telefoneerisid paviljonidesse kaastööliste ja astusid silmi vidutades heledasti valgustatud koridori, monteerijad usja riistaga nende kannul. Kuna koridor oli sagijaid täis, hoidusid nad ettevaatlikult seina äärde. Küürakate tulek ei jäänud märkamata ja erakordselt lihava astronoomi kabineti uksel ootas neid kogu meeskond. Nad olid töö kõige kriitilisemal hetkel katkestanud, et küürakatel teed kinni panna. Neil oli ajutine jõudude ülekaal — puhtfüüsiliselt ja häälte tugevuselt. Kuigi argumenteerimine käis endiselt erialastes terminites (see oli nende argoo, nad ei mõistnud teisiti), võttis see nüüd juba kõige harilikuma käratsemise kuju. Mehi vajus mõlemalt

poolt tropi juurde kokku ja ukseks seisjad suruti kabinetti sisse. Jõudsid kohale ka küürakate kaastöölised. Jõudude vahekord tasakaalustus. Kõigele vaatamata saavutati ometi kokkulepe, et tuleb kohale kutsuda kiilaspäine laboratooriumijuhataja. See oli konstruktiivne samm ja võib-olla olekski maksvusele pääsenud terve mõistus, kui kutsutu oleks kohe tulnud. Kuid ta viivitas ja päralt jõudes ei jäänud tal muud üle kui tagasi joosta ja kõik oma mehed kaklemaid lahutama kutsuda.

Arvatavasti oli see juhuslik kuul, mis pinisedes läbi akna lendas, vastu seina põrkas ja lihava astronoomi kõrvalesta tabades ülekuumutatud atmosfääri plahvatama pani — kannatanu haaras kandjate käest usja riista ja virutas selle raksatades vastu kirjutuslauda. Otsekohe läksid käiku kõik toas ja koridoris leiduvad esemed ning saabunud lahutajadki sulasid üldisse võitlusse.

Üks küürikaist lendas hooga vastu tahvleid ja kogu süsteem langes talle raginal otsa. Esimene veri oli ka sellel tandrill valatud. . .

Muusika, mis pikemat aega vaikus, tõusis nüüd sireenina üles, tuli laes hakkas pilkuma ja kaader kihutas läbi tubade, koridoride, tühja ostsillaatoriruumi välja.

Päike, kahvatu nagu kuu, vaksa võrra üle silmapiiri.

Siis korraga: valgus, sinkjas ja elavhõbedane — uus sinine päike otse seniidis.

Üks tornivaldajatest langeb, ta suust purskab veri, üle ekraani, hetkeks on see erepunane, siis uuesti tumeroheline taevas, all violetsed soosaare murud.

Sihtimisolud paranevad ja keegi rändab igavestele Elüüsiumi murudele.

Muusika katkeb, kostab kuivi praksatusi.

Kaader tuleb suurde aparaadiruumi, tuli vilgub laes, kustub. Allastatud ruloode vahelt immitseb uue päikese sinist valgust. Siis — kõik sadakond ekraani on väänlevaid rohelisi kõveraid täis.

Katastroof, kolmas ja kosmiline, on alanud.

Pilk esimesele tandrile: Viimane, kasutades kupli toetust, tuleb oma meestega raualosu tagant välja ja püüab peahoonesse välja murda.

Pilk teisele tandrile: Küürakas surub toolijalaga otsekui odavalt lihava astronoomi kõhtu, selg vastu seina, seisab too, käed abitult laiaili, suunurkades artikuleerimata sõnade vaht.

Pilk kolmandale tandrile: kõigil sajal ekraanil märatsevad rohelised roomajad.

Laetuli hakkab jälle pilkuma, ruum prahvatab uuesti silmipimestavalt valgeks. Saal on tühi, kuid miski liigub laudadel ja ekraaniäärtel.

Need on rotid.

Näib, nagu vaatlus siiski toimuks. Rotid ajavad end esikäppade najal püsti, tonksivad oma pikkade teravate ninadega väänlevaid kõveraid, justeerivad vurrudega võnkesagedusi.

Tuhandetena on neid siin asulas siginenud, tõeline nuhtlus, nüüd

on nad selles toas koos — kosmilise katastroofi maine ümbermäng on nad kohale meelitanud.

Ometigi on seegi eksitus. Süvenenud vaatlusel selgub, et rotid otsivad laudadele jäänud toidujäänuseid. Kosmilise katastroofi ootus-ärevuses on astronoomid oma nälga siinsamas aparaatide kõrval rahuldanud, siin ja seal vedeleb poolikuid konservipurke. Kuid jäänuseid on vähe ja rotte palju, kõigile ei jätku ja ühte purki ei mahu rohkem kui kaks tülitsevat pead. Ka siin ei pääse lahinguta, veerevad purgid ja klaas kliriseb. Verigi ei jää valamata.

Rottide lahingus on jõudu, hoogu ja kiirust. Tõeline karate.

Näib, nagu koordineeriksid nende liikumisi kosmosesügavuse enda värinad.

Kuid ka teistel lahinguväljadel ei puudu ilu.

Ma ei kirjelda päikeseloojangu viimast pooltundi. See on kaos. Punane veri, elavhõbedaselt sinkjas taevas, mustad rotid, valged astronoomid, räbalais bande, rohelised kõverad — kahe päikese all kõik.

Ükshaaval ja segamini, kuni sulavad kokku ühteainsasse vormitusse, ebamäärase värviga klompi.

See võinuks olla mu kõris.

See on praegugi veel, kui ma mõtlen ööle pärast kino.

Ometigi ei puudunud seal lohutus — katarsis, kui võtta seda sõna tema otseses tähenduses. Puhastus.

Öö, päikesed on kadunud, katastroofid lõpuni mängitud. Esimene ja Viimane kahekesi koos. Nende kaaslased on surnud, ka nemad ei ole sellest kaugel. Kuid vaatamata südaöö pimedusele võib märgata higipisaraid Viimase koprakistud laubal. Jälle on kõik ühel kaardil — kui nad vajuvad, vajuvad mõlemad. Kuid on lootust, Esimese pea on ikka veel üle musta lauka, veel hoiab ta kahe käega kinni Viimase väljasirutatud käsivarrest. Veel peab vastu rohututt ja sõrmed, mis sellest hoiavad.

Võib juhtuda, et hoidjal õnnestub oma ligimine laukast välja kiskuda. Või läheb temaga koos. Või jääb üksi.

Jääb üksi ja on Viimane.

KOHEI

1968